

DEN MODERNA SVENSKA ekonomiska historien står våra snilleindustrier ut. Ett litet land i världsekonomin utkant blev under tidigt 1900-tal oväntat anmärkningsvärt framträdande inom en rad nydanande tekniska områden: separatorer, fyrar, elektronik, tändstickor, kulager, för att bara nämna några. Snillebolagen – AGA, Alfa Laval, Tändsticksfabriken, SKF och andra – sprang fram i en tid när den industriella expansionen fördjupades och mötte rik tillgång på kapital och växande grupper av högutbildade. Framväxten av snilleindustrierna skedde helt vid sidan av Sveriges övriga industriella tyngdpunkter, som naturligt utgick från Sveriges specifika fördelar i den rika tillgången på naturresurser. För snilleindustrierna fanns inga större fördelar att hämta i Sverige ensamt, avlägset och en smula efterblivet. Industrierna växte i stället fram när egensinniga kompetenser i Sverige fogades samman med internationella möjligheter. Utan kapital och marknader som låg utanför Sverige hade de knappast kunnat utvecklas, men den svenska grunden var rik och frodig för en ny typ av entreprenör, med teknikens nya möjligheter som grund.

Det fanns nämligen vissa specifika förutsättningar i Sverige – *know how* och tekniskt kunnande, men också en liten men ambitiös och frimodig inhemsk marknad – som gjorde snilleindustrierna möjliga och gav dem skjuts ut i världen. Snilleföretagen kom också att fylla en viktig roll i förhållande till annan svensk industri. Även om snilleindustrierna var singulariteter och undantag i den svenska industrimyllan, fyllde de viktiga och kompletterande behov hos de stora svenska industriföretagen; tänk bara på kullagens betydelse för fordonsindustrin eller separatorns omvandling av jordbruket. Denna kombination av nationellt och internationellt – det som i dag med en tämligen oskön term kallas *glokalisering* – blev något av ett svenskt signum, ett uttryck för ett litet lands förmåga att på en och samma gång dra nytta av den

egna kompetensen och omvärldens marknader och rika pool av talanger. Snilleindustrierna blev också experter på att exploatera det nationella och internationella kapitalets jakt på nya spännande områden för avsättning.

Snilleindustrierna försvann aldrig riktigt, men deras betydelse tycktes ebba ut i efterkrigstiden, dominerat av ett –

konjunkturerna vek och tillväxtmönstren försköts under 1990-talet, fanns bara ett vittrande ekonomiskt fundament kvar. Välfärdsstaten och den tunga industrialiseringen hade drivit fram en alltmer storskalig och monoton industristruktur, som knäcktes under växande skattetryck och svag förnyelse.

MEN NÅGONTING HÄNDE.

Sedan en tid drar en ny generation av svenska snilleindustrier till sig stor uppmärksamhet. Det handlar denna gång om branscher och företag som knyter an till den digitala omställningen av ekonomi och samhällsliv, på samma sätt som den förra vågen av snilleföretag tog fasta på de högteknologiska möjligheter som industrialiseringen öppnade. Det handlar nu om sådant som betalningslösningar, design, spelutveckling och musik. Företagen kallas inte längre för snilleindustrier, ett begrepp som luktar genikult och ingenjörskydd, utan en vanlig benämning är i stället enhörningar.

Enhörningen – *unicorns* i den internationella företagsekonomiska litteraturen – har vuxit fram som ett samlingsbegrepp för kapitalstinna och idédrivna företag med originella affärsidéer och stor potential att skaka om existerande branscher, uppbackade av riskvilligt kapital som söker efter nästa *tech giant*. De nya snilleföretagens största betydelse ligger i deras förmåga att skapa nya tekniska öppningar, som sedan vanligen något av de större bolagen tar över och inlemmar i sin verksamhet, till glädje inte minst för grundarna, som ofta blir häpnadsväckande rika.

Ett exempel där Sverige tycks kunna förena tekniskt kunnande med känslig-

het för förskjutningar och skiftningar på marknaden är strömning av musik. Den – åtminstone i den lagliga form vi i dag känner den – förknippas ofta med svenska Spotify. Rasmus Fleischer och Pelle Snickars, författare med kompletterande skolor inom ekonomi- och medieforskning, skildrar i *Den svenska enhörningen – Storyn*

POLITIK & SAMHÄLLE

Rasmus Fleischer & Pelle Snickars

Den svenska enhörningen – Storyn om Spotify

MONDIAL | 188 S. | ISBN 9789188671257

DIGITALISERINGEN HAR GETT UPPHOV TILL EN NY GENERATION AV SNILLEINDUSTRIER

Recensent Mats Benner

DE KLASSISKA SVENSKA snilleindustrierna under 1900-talets början byggde på en förmåga att dra nytta av den egna kompetensen och omvärldens marknader. Nu har vi genom de möjligheter som digitaliseringen skapat fått en ny generation snilleindustrier, bland

vilka musikströmningföretaget Spotify tillhör de mest kända. Rasmus Fleischer och Pelle Snickars erbjuder i sin studie en i huvudsak välvillig och inkännande, men inte okritisk bild av hur företaget har utvecklats. Spotify betonar sitt svenska ursprung, men är i dag mer svenskt till namnet än gagnet. En viktig fråga är om något ytterligare kan komma ut ur detta slags företag för Sveriges del.

sades det ibland – alltmer sklerotiskt näringsliv som bara hade svaga drivkrafter för förnyelse. En vanligt förekommande synpunkt i debatten var ju att inga stora svenska företag hade startats sedan 1950; den industriella förnyelsen skedde på andra håll medan svenskt näringsliv satt fast i sina gamla fotspår. När sedan de globala

Rasmus Fleischer och Pelle Snickars.

om Spotify initierat de olika delarna i detta strömningsunder. Enhörningen är alltså, likt de gamla snilleindustrierna, särdeles skickligt på att utnyttja möjligheter i gränstorna mellan stora samhällseliga och tekniska system, och se glipor i de existerande tekniska lösningarna. De kan själva både musiken och den tekniska distributionen och förstår sig dessutom på hur marknaden utvecklas och på hur musiken ska konsumeras. Allt detta är riskfyllt och kräver en mix av tålmodigt kapital och ett flöde av experter på allt från datahantering till musikgenreanalys. Det unika med Spotify är just förmågan att attrahera kapital och kompetens för att hantera svängningar i musikproduktion och musikkonsumtion, och för att knyta digitaliseringen till flödet av musik. Spotify är sannerligen inte ensam på banan, men globalt ledan-

med global räckvidd. Och sist men inte alls minst: ett företag som aldrig gjort vinst och som saknar en traditionell affärsidé. Snarare är det en affärsmodell som ställer den traditionella på huvudet: det drivs av entusiastiska användare som erbjuds en tjänst gratis och sedan ska affärsmöjligheterna skapas efterhand.

FLEISCHER OCH SNICKARS erbjuder en i huvudsak välvillig och inklämmande, men inte okritisk, bild av hur Spotify utvecklats från ostyrig strömningstjänst till möjligen global dominant inom musikproduktion och musikdistribution. Historien om Spotify handlar om mängder av avvägningar och vägval, med korsande intressen i Sverige och internationellt, svåra vägval om spellistor och attityder till hur musiken ska paketeras, om tillgänglighet

”Snarare är det en spänstig – och inte helt konfliktfri – dynamik mellan Fleischers and Snickars studie och Spotify, som på olika sätt har försökt hindra studiens genomförande och nog helst hade velat ha just en klassisk hagiografi om två pigga gossar som slagit världen med häpnad.”

de och i praktiken synonymt med musikströmning, även om Apple och andra utmanar Spotifys ställning.

Det är också den nya ekonomins alldeles speciella villkor som syns i Spotifys historia: massiva investeringar, vittförgrenat och komplext nätverk, en mix av idéer och influenser och en attraktionspunkt

till musik ska styra till varje pris eller om det snarare handlar om en anpassad lyssning efter arbetsdagens rytm och veckans höjd- och lågpunkter. Ibland är det hårdhänt redigering som gäller, ibland är det liberal öppenhet, allt efter vad marknaden verkar efterfråga och vad Spotify och dess intressenter i skivbolagsvärlden önskar.

Under allt vilar Spotifys kanske viktigaste tillgång, nämligen data och kunskap om lyssnarvanor. Spotify är närmast på väg att bli en gigantisk skivaffär som samlar in enorma mängder data om smaker, stilar och trender. Det är i detta som det unika med företaget ligger, nämligen dess kapacitet att smälta samman tekniskt kunskande med känslighet för musikens och lyssnandets föränderliga rytm. Som digital plattform har Spotify också, ibland trots motvind och bakslag, lyckats navigera på en marknad som rymmer många olika hot och fallgropar.

Snilleindustrierna blev i sin tid föremål för en närmast hagiografisk kult och betraktades som uttryck för alldeles unika förhållanden i Sverige, världens moder-naste land. Så var det ju knappast, utan det var just en rad lyckliga omständigheter som lade grunden för dem. Sverige var inte heller unikt med att dra nytta av den industriella fördjupning som kom att kallas snilleindustrier, utan även andra länder fick sin beskärda del av snilleföretagandet. På samma sätt är det i dag, när digitaliseringen skapar affärsmöjligheter på många håll i världen. Samtidigt finns det anledning att fundera på varför Sverige ändå har varit en bra grogrund för företagande i den digitala tidsåldern. En del lär man sig av Fleischer och Snickars, som skrivit en mer osminkad text än vad snilleindustriernas biografier förmådde; det är mer av vägval och kompromisser än i gängse hyllningsskrifter. Snarare är det en spänstig – och inte helt konfliktfri – dynamik mellan Fleischers and Snickars studie och Spotify, som på olika sätt har försökt hindra studiens genomförande och nog helst hade velat ha just en klassisk hagiografi om två pigga gossar som slagit världen med häpnad. Den är nämligen ett slags grundforskningsansats när Fleischer och Snickars, som kan fildelningsbranschen och förstår hur den fungerar, försökt borra sig ned i Spotifys sätt att arbeta med att bygga upp listor och förväntningar medelst tekniska lösningar. Spotify är emellertid, visade det sig, inte särdeles intresserat av kritisk insyn, utan vill i stället bygga om tjänsten allteftersom utan att ha några kritiska analytiker hängande över sig.

OAVSETT DE TEKNISKA specifikationerna och deras egenart finns det mer generella aspekter av Spotifys utveckling som väcker viktiga frågor. En förutsättning är ett nyfiket kapital och en öppen samhällsbildning, som skapar utrymme för kreativa lösningar. Sverige brukar framhållas som en bra förstamarknad, med nyfikna användare och en positiv syn på ny teknik. Samtidigt växer den nya tidens snilleindustrier på ett annat sätt än det tidiga 1900-talets;

de skiftar snabbt plats och position i världen och har mestadels Sverige kvar som en spännande ursprungssignal, men knappast mer; de är svenska mer till namnet än till gagnet. Spotify är knappast märkbart i Sverige, samtidigt som det håller fast vid storyn om det svenska och den svenska särarten. Men det tycks huvudsakligen vara för att få en konkurrensfördel; Spotifys internationella alliansbyggande verkar nu vända sig mot Kina och den nya viktiga allianspartnern Tencent, en kinesisk internetplattform av storformat.

Om nu de svenska enhöringarna bara är marginellt svenska och sväljs av internationella koncerner och partners, vad kan mer komma ut ur denna nya våg av företagande? Svenskt vore kanske mer en digitalisering som tog fasta på specifikt svenska villkor med uppdelningen i stad och land och skiftet i synen på produktion och konsumtion, där exempelvis spel blandas samman med industriproduktion och design. Här finns också tydliga kopplingar till svensk storhet inom heminredning och mode, där märkligt nog digitaliseringen gått mer långsamt och där företag som H&M och Ikea har haft svårt att hitta en fungerande affärsmodell. Det går också att tänka ett par steg till. Varför har inte Sverige lyckats korskoppla framgångarna inom digital strömning av musik med digital strömning av mode och möbler? Och varför har inte de virtuosa kopplingarna mellan teknik och konsumtion flyttat över till andra branscher? Varför är entreprenörskapet i skolvärlden inriktat på att raka åt sig vinster av den sociala skiktningen, snarare än att ge alla unga medborgare försteg? Och varför är vården så fast i industrialiseringens klumpiga ideal, med köbildningar och kringskyffling av vårdbehövande?

SE DÄR NÅGRA frågor att fundera på för de näringspolitiker som vill skapa om det svenska samhället och kanske föda en och annan enhörning på kuppen. Att det finns förmåga att förstå och hantera de digitala flödena på många håll i det svenska samhället, den saken är i alla fall klar. Men de svenska enhöringarna lär behöva ett syfte om de ska fortsätta växa och det syftet kan bara komma från samhället och i slutändan oss själva. De gamla snilleföretagen växte inte bara för att de var smarta, utan också för att de gjorde nytta. Det receptet gäller än – annars riskerar Sverige att bli en drivbänk för enhörningar utan moral, vilket ju vore en ödets ironi.

► Mats Benner är professor i forskningspolitik vid Lunds universitet.

Christoph Andersson
& Andreas Förster

Nazisten som teg – Drömmen om
att skapa högerextrema terror-
celler i Tyskland och Sverige

NORSTEDTS | 358 S. | ISBN 9789113064734

TYSKA SÄKER- HETSTJÄNSTEN FINANSIERADE HÖGEREXTREMA

Recensent *Charlotta Seiler Bryllå*

UTREDNINGEN AV DET högerextrema terroristnätverket NSU har väckt misstankar om att den tyska säkerhetstjänsten är infiltrerad av extremister.

Det så kallade författningsskyddet har till exempel finansierat verksamheten och godkänt hatskrifter.

Christoph Anderssons och Andreas Försters bok är både välskriven och upprörande.

POLITIK & SAMHÄLLE

EN SPEKTAKULÄR RÄTTEGÅNG som pågått i München sedan maj 2013 verkar nu gå mot sitt slut. Den anklagade är den 38-åriga Beate Zschäpe från Jena i östra Tyskland, som står åtalad för tio mord samt delaktighet i två bombattentat, ett butiksrån och 14 bankrån. I samma rättegång åtalas även några

av hennes medhjälpare, men de två personer som utfört brotten – Uwe Mundlos och Uwe Böhnhardt – saknas i rätten, då de enligt åtalet begick kollektivt självmord efter ett bankrån i Eisenach 2011. Jakten på rånarna slutade med att polis och brandkår fann två döda kroppar i en utbränd husbil, vilket blev upptakten till ett antal avslöjanden som fortfarande sysselsätter tyskt rättsväsende och offentlig debatt. Zschäpe, Mundlos och Böhnhardt utgjorde kärnan i en nazistisk terrorbildning med namnet Nationalsozialistischer Untergrund (NSU) som mellan 2000 och 2007 bland annat begick tio mord, där nio av offren hade migrationsbakgrund och det tionde var en kvinnlig polis.

Christoph Andersson, journalist och en av Sveriges främsta experter på högerextremism, har tillsammans med den tyske journalisten Andreas Förster skrivit en bok om rättegången mot NSU, men också om terrorcellens uppkomst och verksamhet samt alla märkliga turer runt författningsskyddets och polisens flagranta misslyckande att komma förövarna på spåren. Boken belyser också paralleller till liknande fall och tar upp kopplingar mellan NSU och andra högerextrema cellbildningar och terrordåd, som Anders Behring Breivik, John Ausonius, Peter Mangs och Malexander-morden.

FRAM TILL ATT polisen hittade Mundlos och Böhnhardts kvarlevor i husbilen den där novemberdagen 2011 och Zschäpe några dagar senare överlämnade sig till polisen, hade trots intensivt spaningsarbete inga som helst misstankar riktats mot trion när det gäller morden, bombattentatet eller bankränen. I stället för att utgå från hatbrott med rasistiska motiv hade dåden mot offren av turkisk och grekisk härkomst framför allt föranlett hypoteser att det rörde sig om "interna uppgörelser" eller "drogrelaterade" brott, trots att inget av mordoffren var kriminellt belastat (ett tema som behandlas i den bioaktuella filmen *Utan nåd* av Fatih Akin, men som gestaltas mer ingående och starkare i serien *NSU German History X*). I medierna kom dåden därför att gå under beteckningen "kebab-morden", ett ord som inte bara ledde bort tankarna från politiskt motiverade handlingar utan också diskriminerade offren. Inte heller vid mordet på den kvinnliga polisen 2007 misstänkte polisen att det kunde röra sig om högerextremistisk terror. I stället följde man upp ett spår som förde till en okänd kvinna av östeuropeiskt, möjligen romskt ursprung. Men hypotesen slogs sönder när det visade sig att polisen använt sig av kontaminerade tops och det dna som också hittats på andra brottsplatser härstammade från en